

Eurasian Conference on Language & Social Sciences

Sep 29 - Oct 01 2017 : Antalya, Turkey

II

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

Kazakh National
Pedagogical University
named after Abay
Kunanbayev

London

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

YENİLİKÇİ ADIMLAR DERNEĞİ
Yenilikçi Adımlar
Derneği

CERTIFICATE of PARTICIPATION

This is to certify that

Özlen HIÇ

İstanbul University

has actively participated and presented his/her research in the 2nd Eurasian Conference on Language and Social Sciences (ECLSS 2017b), organized by University of Roehampton, Daugavpils University, Kazakh National Pedagogical University named after Abay Kunanbayev and Yenilikçi Adımlar Derneği, on September 29 - October 1 2017, in Antalya, Turkey.

Given this the 1st day of October, 2017.

Kalbike ESSENOVA, Ph.D.
Chair of the Conference

Eurasian Conference on
Language & Social Sciences

Sep 29 - Oct 01 2017 :: Antalya, Turkey

II

<http://www.eclss.org>

Session Chair Certificate

This certificate certifies that

Özlen HIÇ

Istanbul University, Turkey

[SESSION CHAIR]

was appointed as a session chair at the 2nd Eurasian Conference on Language and Social Sciences (ECLSS 2017b), organized by Kazakh National Pedagogical University named after Abay Kunanbayev, University of Roehampton, Daugavpils University and Yenilikci Adimlar Dernegi, on September 29 - October 1, 2017, in Antalya, Turkey. We highly appreciate her outstanding collaboration, valuable insights, inspirations and expertise.

Given this the 1st day of October 2017.

Kalbike ESSENOVA, Ph.D.
Chair of the Conference

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

Eurasian Conference on Language & Social Sciences

Sep 29 - Oct 01 2017

Antalya, Turkey

II

<http://www.eclss.org>

Abstract Book

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

Bildiri özetleri kitabı içeriğinin
tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

*The contents of this Abstract Book
are solely those of the authors.*

© All rights reserved.

E-printed in October 2017

e-ISBN 978-605-9622-26-4

No part of this book may be reprinted or reproduced
or utilized in any form or by any electronic, mechanical
or any other means, now known or hereafter invented,
including photocopying and recording, or in any form
of information storage or retrieval systems, without
permission from the publishers.

Web: <http://www.eclss.org>

Contact: contacts@eclss.org

Erken Çocukluk Döneminde Pikler Yaklaşımı	31
Okul Öncesi Dönemde Teknoloji	32
Development of Foreign Trade Between Turkey and Russia: 2000-2016 Years	33
The Shining Economy of The Gulf : Qatar	34
Felsefeyi Gökten Yere İndiren Filozof Sokrates'in Ahlak Görüşü Işığında Felsefe Anlayışı	35
Mesleki Eğitim Fakültelerinde Öğretmen Eğitiminin Gelişimi.....	37
Karl Raimund Popper ve Thomas Samuel Kuhn Felsefesi	39
Bir Sanat Felsefecisi Olarak Hilmi Ziya Ülken.....	40
20. Yüzyıl Dil Felsefesi ve Michel Foucault	41
AB'ye Uyum Süreci'nde Türk Kadın Çiftçilerin Durumu.....	42
Transformation in Tunisia: A Success Story?.....	43
Ortadoğu ve Batı Medyasında Türkiye ve Mısır Darbesi Mukayesesi	44
Tanzimat Döneminde Köylü Sınıfının Sosyo-Ekonomik ve Siyasal Yapısı	45
Ses Dergisi'nden Instagram'a Türkiye'de Değişen Yıldız-Hayran İlişkisi	46
Seyyid Kutup, Hür Subaylar ve İhvan İlişkisi	47
Barış Çalışmalarında Alternatif Bir Güzergah: Sembol Ve Sembolizmin Politik Kullanımı.....	48
A Review of The Impact of Excessive Screen-Based Media Use on Early Childhood Health and Wellbeing.....	49
Doğu Türkistan Tarihi ve Kültürü.....	51
Public Activities of Intellectuals in Anatolia under the Roman Empire.....	52
As Potential Market: The Economic Structure of Russian Federation and Privatization	53
Türkiye Turizmine Kazanım Olarak Sağlık Turizmi Ve Rusyalı Müşteriler.....	54
The Accounting Perspective of State Aids and Incentives for Financing Research and Development Activities in Turkey: Contributions of New Regulations in 2016	55
Tarımsal Destekleme Politikalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolü: 1981-2016 Türkiye Örneği	56
A comparison of brand placement practices in movie series: The Fast and the Furious (2001) and The Fate and the Furious 8 (2017)	57
The Effects of Greek Debt Crisis To Turkey and Greece Tourism.....	58
I Will Be An Astronaut When I Grow Up, But How?.....	59
Developing Strategies on Broad Scanning with Integration of SWOT-PESTLE By Using Danp Method: A Case Study of a Food Company	60

AB'ye Uyum Süreci'nde Türk Kadın Çiftçilerin Durumu

Özlen HİÇ

Istanbul University

E-mail: ozlen.h.biol@gmail.com

Müjgan DENİZ

E-mail: hacioglu@istanbul.edu.tr

Istanbul University

Öz

Türkiye, 1999'da Avrupa Birliği'ne (AB) aday üye olmasını izleyerek 17.Aralık.2004'de, 3.Ekim.2005 için üyelik müzakeresi tarihi almış, 3.Ekim'de Türkiye ile AB arasındaki çeşitli sorunların çözümü için mütabakat sağlanarak çerçeve anlaşması imzalanmış ve müzakere aşaması başlamıştır. Türkiye'nin 1959'daki başvurusu ve 1963 Ankara Ortak Üyelik Anlaşması'nı izleyen çok uzun bir tarih boyunca, işte bu 3.Ekim.2005'te üyelik için müzakerelerin başlaması Türkiye ile AB arasında en önemli köşetaşımı oluşturmuştur.

Sektörler arasında en güç ve en uzun müzakere konusunun tarım sektörü olacağı kesindir. Şimdi, bu kısa konuşmada önce Türk tarımı ve kadın çiftçilerin konumu ve bu konudaki son gelişmeler özetlenecek, bunu izleyerek AB'ye uyum sürecinde Türk tarımının yeniden düzenlenmesi ve küçülmesi ve bu süreç içinde kadın çiftçilerin konumunun ne olacağı ele alınacaktır. Bu sorunun cevabının, çok ciddi belirsizlikler nedeniyle, kesin olmaktan çok uzak olduğunu ve iyimser senaryolar yanında kötümser senaryoların da söz konusu olabileceğini daha şimdiden vurgulamak isteriz.

Anahtar Kelimeler. Tarım, AB'ye uyum

Eurasian Conference on Language & Social Sciences

September 29 - October 1, 2017 Antalya, Turkey

Сборник материалов

Proceedings Book

Tam Metin Bildiriler Kitabı

This conference is organized by an internationally joint consortium as follows

Eurasian Conference on Language & Social Sciences

September 29 - October 1, 2017 :: Antalya, Turkey

Bildiriler kitabı içeriğinin
tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

*The contents of this Proceedings Book
are solely those of the authors.*

© All rights reserved.

E-printed in December 2017

ISBN : 978-605-9622-31-8

DOI: 10.35578/eclss.52756

No part of this book may be reprinted or reproduced
or utilized in any form or by any electronic, mechanical
or any other means, now known or hereafter invented,
including photocopying and recording, or in any form
of information storage or retrieval systems, without
permission from the publishers.

Web: <http://www.eclss.org>

Contact: contacts@eclss.org

Mütercim Tercümanlık/Çeviribilim Öğrencilerinin Yabancı Dillerine Göre Duygusal Zekâ, Kültürel Zekâ ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi.....	281
Doğu Türkistan Tarihi ve Kültürü.....	298
Şükufe Nihal'in "Domaniç Dağlarının Yolcusu" Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme	314
Türk Tarım Sektöründe Verimliliğin Arttırılmasında Kadın Çiftçilerin Eğitim Açığının Giderilmesinin Önemi.....	328

Türk Tarım Sektöründe Verimliliğin Arttırılmasında Kadın Çiftçilerin Eğitim Açığının Giderilmesinin Önemi

Doç. Dr. Özlen HİÇ

Istanbul Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü, ozlen...

Yrd. Doç. Dr. Müjgan DENİZ

Istanbul Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü

E-mail: hacioglu@istanbul.edu.tr

Öz

Hızla küreselleşen dünya ekonomisinin beraberinde getirdiği faydalar ülkeler arasında eşit olarak dağılmayıp daha derin ekonomik farklılıklara yol açarken, aynı zamanda yoksulluğun daha çok kadınlar aleyhine yaygınlaşmasına ve istihdam açısından cinsiyet eşitsizliğinin artmasına da yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye’de de sanayileşme çabaları içerisinde tarım sektörünün ekonomideki payı azalırken, çalışan sayısı da azalmıştır. Türk tarım sektörünün son on yıllarda geçirdiği hızlı değişim özellikle tarımda istihdam edilen kadınlar açısından olumsuz koşulların iyileşmesinden ziyade çalışma koşullarının bozulmasına neden olmuştur. Kadın çiftçiler Türk tarımındaki makinalaşma ve eğitim süreçlerinden yeterince faydalanamamakta ve bu açıdan erkek çiftçilerden daha kötü şartlarda çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Avrupa Birliği standartlarını yakalamak için sağlanan proje desteklerinden ve çiftçi eğitimlerinden ağırlıklı olarak erkek çiftçiler faydalanabilmekteyken; yine tarımda makinalaşmanın getirdiği kolaylıklardan da Türk kadın çiftçiler aynı oranda faydalanamamıştır. Gelineen noktada Türk tarımının daha etkin ve üretken hale getirilebilmesi için, kadın çiftçilerin de erkek çiftçilerle aynı çalışma koşullarına sahip hale getirilmesi ve eşit eğitim seviyesine çıkarılarak bilimsel tarımın yaygınlaştırılması hedeflenmelidir.

1. GİRİŞ

Küresel çapta yaşanan değişim süreci bütün ülkeleri ve insanları hızla etkisi altına alırken; dünyada mevcut hemen her toplum gerçek anlamda demokratikleşmek, büyümek ve kalkınmak istemektedir. Gelişme ve kalkınma kavramları ise, ancak insanın insan olarak niteliklerini geliştirmeyi, insana öncelik vermeyi amaçlamış ve bu amacına ulaşmış toplumlar

için anlamlı olarak kullanılabilir. Yapılan araştırmalar insana yapılan yatırımın karşılığında elde edilen tatmini etkilediğini göstermektedir. Dolayısı ile tatmini artıracak herhangi bir insan kaynağı yatırımının, insan sermayesine yatırım olarak dikkate alınması önem arz etmektedir.

İnsan için yapılan eğitim yatırımı en değerli en verimli yatırım olarak kabul edilmesine

karşın kadınların eğitim düzeyi evrensel olarak düşük kalmakta, genel itibariyle kadınlar erkekler ile eşit düzeyde eğitim görme fırsatına erişememektedir. Ancak öte yandan, eğitim yatırımları ile toplumsal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki pozitif ve kuvvetli ilişki daha fazla önem arz ettikçe kadınların toplum içindeki yaşamsal rollerine de giderek daha fazla vurgu yapılıp olmuştur. Bu da kadınların her alanda eğitim gereksinmelerinin ayırım yapılmaksızın belki de olumlu ayrımcılık yöntemlerinden yararlanılarak karşılanması gerektiğini göstermektedir (Berber & Eser, 2008).

Bu çalışmada, kırsal kesimdeki kadınların tarımsal faaliyetlerde işgücüne katılımı ve eğitim seviyeleri ile buna bağlı olarak ekonomiye sağladıkları katma değer ele alınacaktır. Bu amaçla Türkiye’de TÜİK tarafından yapılmış olan kadın işgücü araştırması 2000-2011 dönem verilerinden faydalanılırken son yıllardaki güncel veriler de ele alınacaktır.1

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verilerine göre, Türkiye’de erkeklerin istihdam oranı yüzde 70 civarındayken, kadınların iş gücüne katılım oranı yüzde 30. Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile kıyaslandığında bu oran, Avrupa ortalamasının yarısından da daha az. AB istatistik dairesi Eurostat’ın 2015 verileri, Avrupa ülkelerinde çalışan kadın ortalamasının yüzde 62,3 olduğunu gösteriyor.2 İşgücüne yönelik yapılan

çalışmada ise ülkedeki kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerde çalışan kadınların işgücü piyasasında büyük oranda kayıt dışı bir şekilde ve sosyal güvencesiz olarak çalıştığı görülmektedir. (TÜİK, 2016)

2. Türk Tarımına ve Kadın Çiftçilerin Mevcut Durumuna Genel Bakış

1950’li yıllar Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin artması ile birlikte köyden kente göçün hız kazandığı dönem olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artmıştır. Ülkemizde tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı 1980 yılında % 26,1 iken, 1990’da % 17,5 ve 2000 yılında 12,2 iken 2010 yılında % 9,4 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı, 2014 yılında % 8,8, 2015 yılında ise % 8,5 olarak gerçekleşmişken, 2016 yılında % 8 olması beklenmektedir.3

Türkiye’nin tarım ürünleri ihracatı Aralık 2016’da, bir önceki yılın aynı ayına göre % 1,1 oranında artışla 2 milyar 1 milyon dolar, 2016 yılı toplam ihracatı ise 2015’e göre yüzde 2,6 düşüşle 20 milyar 229 milyon dolar olmuştur.4 Bitkisel ürünler ihracatı bir önceki yıla göre Aralık’ta yüzde 2,6 azalışla 1 milyar 435 milyon dolar, 2016 yılının tamamında da yüzde 4,3 azalışla 14 milyar 235 milyon dolar olarak gerçekleşti. Öte yandan, 2016 aralık ayında, 2015 aralık

¹ TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2011, www.tuik.gov.tr

² <http://www.dw.com/tr/turkiyede-kadının-istihdamda-adi-yok/>

³ www.tarim.kalkinma.gov.tr

⁴ www.tim.org.tr

ayına göre % 34,2 oranında artışla 211 milyon 745 bin dolara yükselen hayvansal ürün ihracatı, 2016'da bir önceki yıla göre % 4,3 oranında artışla 1 milyar 891 milyon dolara ulaştı (TİM, 2016).

Bu ekonomik dönüşüm sürecinde köyde kalan ve tarım sektöründe çalışmaya devam eden kadınlar genel itibariyle vasıfsız tarım işçisi veya aile yanında ücretsiz çalışmak zorunda kalan hatta sosyal güvencesi dahi olmayan ucuz emek arzı olarak varlığını devam ettirmiştir. Türkiye'de geçmişe kıyasla görece azalsa da halen geleneksel düşüncenin ve ataerkil yapının egemen olduğu bir toplumsal yapı söz konusudur bu özellikle tarım sektöründeki faaliyetlerde de cinsiyete bağlı işbölümü olarak ön plana çıkarmaktadır. Yine sektörel kadın istihdamı ve bölgeler arasındaki farklılıklar da eğitim eşitsizliği ve eğitim olanaklarına erişimde kadınların dezavantajlı durumuna işaret eder(Yıldız, 2008).

Nitekim, IMF ile yapılan anlaşma uyarınca tarım girdilerine yapılan subvansiyonlar çok büyük ölçüde kaldırılmıştır. Yüksek destek fiyat politikasından vazgeçilmiş, dünya fiyatlarına uyma ilkesi benimsenmiştir. Bu nedenle tarım geliri ve tarım ihracatı hem mutlak hem de oransal olarak düşmüş, tarım ithalatı ise artmıştır. Yine kriz ve bütçe açıklarının kapatılması gayretiyle tarımda sulama gibi verimli alt-yapı yatırımları hemen hemen kesilmiş, ayrıca tarımda AR-GE (Araştırma-Geliştirme), tohum ıslahı, vs. gibi konular ihmal edilmiştir.

Sektördeki verimlilik azaldıkça ve modern, bilimsel tarım faaliyetleri yeterince yaygınlaştırılmayıp aksine sınırlı kaldıkça, tarımsal üretim istenilen ölçekte ve kalitede yapılamamakta ve elde edilen mahsul de potansiyelin çok altında kalmaktadır.

Sözü edilen olumsuz gelişmelerin neticesinde, Türk tarım sektörünün katma değer, istihdam, büyüme ve dış ticaret göstergeleri Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1. Tarım Sektöründe Büyüme, İstihdam ve Dış Ticaret Göstergeleri

	Yıllar					Yüzde Değişim (%)		
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016-2017
Katma Değer (1998 Fiyatlarıyla, Milyon TL)								
Tarım Toplamı (2)	11 315	11 083	11 857	13 760	13 770	-2,1	7,0	0,3
İstihdam (Bin Kişi)								
Tarımsal İstihdam (2)	5 204	5 470	5 483	5 998	5 577	5,1	0,2	-7,0
Tarım/Toplam (yüzde)	21,2	21,1	20,6	22,0	20,2	-	-	-
İthalat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	7 143	8 206	6 654	4 687	4 459	14,9	-18,9	-4,9
Hayvancılık	414	228	382	179	376	-45,1	67,5	110,1
Ormancılık	161	155	140	100	86	-3,8	-9,7	-14,0
Balıkçılık	58	69	88	61	36	19,6	27,5	-41,0
Gıda Ürünleri ve İçecek	5 441	5 617	5 134	3 443	3 130	3,2	-8,6	-9,1
Toplam	13 217	14 275	12 398	8 470	8 087	8,0	-13,1	-4,5
İhracat (Milyon ABD Doları)								
Bitkisel Üretim	5 184	5 553	5 398	3 190	2 951	7,1	-2,8	-7,5
Hayvancılık	442	455	338	228	192	2,9	-25,7	-15,8
Ormancılık	27	22	21	13	15	-17,4	-4,5	15,4
Balıkçılık	258	347	368	249	348	34,2	6,1	39,8
Gıda Ürünleri ve İçecek	10 664	11 158	10 222	6 537	6 273	4,6	-8,4	-4,0
Toplam	16 576	17 535	16 347	10 217	9 779	5,8	-6,8	-4,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, TÜİK (1) Ocak-Ağustos dönemi (2) Katma değer ve istihdam verileri 2016 yılı için Ocak-Haziran dönemine ilişkin olup 2015 yılı karşılaştırması da aynı bazda yapılmıştır.

Not: Dış ticaret verilerinde ISIC Rev.3 esas alınmıştır.

2003-2012 yılları arasında sektörün katma değer, istihdam ve yatırımlar içindeki payında çok belirgin bir değişim olmamıştır. Gıda sektörünün ekonomi içindeki payı küçülüyor gibi görüne de reel olarak gıda sektörü katma değeri, özellikle 2005 yılından bu yana, sürekli bir artış eğilimine

girmiştir. Dünya Bankası'nın yayınladığı istatistiklere göre 2014 öncesi tarımsal üretimde dünyada beşinci sırada olan Türkiye, 2014 yılına gelindiğinde dokuzuncu sıraya gerilemiştir. Geçtiğimiz on yıldaki olumlu gelişmelere rağmen Türkiye işgücü verimliliğinde 30'lu, arazi

verimliliğinde ise 20'li sıralarda yer bulabilmiştir. (TİM, 2016: 20) Bu olumsuz durum bir bakıma kadın çiftçilerin erkeklerle aynı oranda makinalı tarım imkanlarından, modern tarım alet ve gereçlerinden yoksun olmalarından, sektöre yönelik bilimsel tarım uygulamalarını içeren eğitim ve desteklerden yeterince faydalanamamalarından da kaynaklanmaktadır.

2.1. Türkiye’de Tarım Sektöründe ve Kırsal Kesimde Kadın İşgücü

Türkiye’de tarım, en çok kadın istihdamı olan sektördür. Kadın istihdamını sektörel anlamda iyileştirmeye yönelik olarak tarım dışı sektörlerde nispeten çalışma koşulları kadınlara uygun hale getirilirken, tarımsal faaliyetlerde yer alan kadın çiftçi ve çalışanlar bu iyileşmeden yeterince faydalanamamıştır. Ayrıca, Türkiye’de tarım sektörünün durumu 2000 - 2001 ekonomik krizi ve IMF ile yapılan Stand-By anlaşması uyarınca alınan tedbirler sonucunda ciddi bir gelir azalması ve daralmaya maruz kalmıştır. Bu durum Türkiye’deki tarım sektörü içerisinde mücadele veren kadın çiftçileri daha da fazla olumsuz etkilemiştir.

Özellikle kırsal kesimde hiyerarşi, yaş ve cinsiyet değişkenlerine bağlı olarak kurulmakta ve kadınlar bu hiyerarşinin en alt katmanında yer almaktadır. Böyle bir toplum yapısında, tarım ve kır işlerinde kadınlar genelde az ücretle ve hatta ücretsiz çalıştırılan ve vasıfsız eleman olarak görülmektedirler. Üretim açısından

hiyerarşinin en üstünde yer alan yaşlı erkek söz sahibi iken, kadınların özellikle de genç kadınların söz hakkı bulunmamaktadır (KSGM; 2011).¹

Öte yandan Türkiye’de kadınların sektörlere göre dağılımına bakıldığında, yoğunlukla istihdam edilen alanın yine tarım sektörü olduğu görülmektedir. Toplam kadın çalışanlar içinde tarım sektöründe çalışanların oranı 1970 yılında % 90,3; 1980 yılında % 87,9; 1990 yılında % 82,3; 2000 yılında ise % 75,7 olduğu görülmektedir. Bu oran giderek düşme eğilimi gösterse de, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında aradaki istihdam oranı farkının çok büyük olduğu görülmektedir. (Berber & Eser, 2008: 6)

Tarımsal faaliyetlerin işgücü istihdamında giderek öneminin azaldığı günümüz koşullarına paralel olarak tarımda kadının yeri ve ekonomik faaliyetlere katılımı da farklı bir boyut kazanmıştır. Genel itibariyle, tarım kesimindeki kadınların üretime katılımı ailenin sahip olduğu arazi varlığına göre, gerçekleştirilen tarımsal faaliyete ve ailenin gelir düzeyine bağlı olarak değişmektedir. Kadın istihdam oranları açısından Türkiye, istihdamda sanayinin payı en düşük olan ülkelerden birisi iken tarım konusunda ise Çin, Hindistan gibi ülkelerle benzerlik göstermektedir. Bu durumda ekonominin genel olarak istihdam yaratma gücünün zayıflığının önemli etkisi de bulunmaktadır.

Tarım sektöründe mekanizasyona bağlı olarak işgücü talebinin azalması, sanayi ve hizmetler sektöründe istihdamın artması ve

¹ www.kadininstatusu.gov.tr

kırdan kente göç gibi nedenlerden dolayı yıllar itibarıyla tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı düşmektedir. Sektörün toplam istihdam içindeki payı 2014 yılında yüzde 21,1 iken, 2015 yılında yüzde 20,6'ya gerileyerek 5,48 milyon kişi olarak kaydedilmiştir. 2016 yılında bu oran yüzde 19,3'e gerilemektedir. Yine Tablo 3.'te görüldüğü üzere; Kadın işgücüne katılma oranındaki 0,9 puanlık yükselme, kadın istihdamındaki 364 bin kişilik artıştan kaynaklanmaktadır. Kadın istihdamı hizmetler sektöründe 387 bin kişi, *tarımda 23 bin kişi* artarken, sanayide 40 bin kişi ve inşaatda 7 bin kişi azalmıştır. (TİSK, 2016: 6)

Tarımda çalışan kadın oranının en yüksek olduğu iki bölge Kuzeydoğu Anadolu (% 80) ve Doğukaradeniz bölgeleri (%78) olurken, ortadoğu Anadolu bölgesi %68'lik tarımda çalışan kadın oranı ile 3. sırada gelmektedir. Bu bölgelerde kadınların sanayide çalışma oranı da diğer bölgelere göre çok düşük oranda %2 ila %4 civarındadır. İstanbul'da tarımda çalışan kadın nüfusu yokken, sanayide çalışan kadın nüfusu da en yüksek buradadır. Doğu Marmara ve batı Marmara bölgelerinde ise tarımsal faaliyetlerinde çalışan kadın oranı düşerken, sanayide çalışan kadın oranı da % 20 ile % 28 arasında değişmektedir. Sanayi dektöründe çalışan kadın oranı İstanbul'dan sonra en yüksek seviyeye bu bölgelerde ulaşmaktadır. Bu durumda elbette gelişmiş sanayi sektörünün etkisi varken, kadınların istihdam edilmesine olanak tanıyan iş olanaklarının mevcudiyeti de etkilidir.

Ancak, daha da önemlisi bu bölgeler Türkiye' nin eğitim seviyesinin yüksek olduğu bölgeler olarak da ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, sanayide çalışmak için güvenlik unsurunun yanısıra kadınların eğitim oralarındaki pozitif artışlar da etkilidir. Özellikle teknik lise, mesleğe yönelik yüksek okul vb. okullardan mezun olan kadın sayısı da artmış ve bu bölgede yer alan fabrikalarda, ağır sanayide kalite kontrol bölümlerinde dahi istihdam edilen kadın oranını arttırmıştır.

2.2. Türk Tarımı ve Kadın Çiftçilerle İlgili İstatistikler

Dünyada istihdam oranı üzerinden genel bir değerlendirilme yapılmak istendiğinde son 10 yılda istihdam oranı %0,9 azalırken, kadınların istihdama katılım oranı ise % 0,3 gerilemiştir. 2016 yılına gelindiğinde kadın istihdamının nüfusa oranı (Employment to population ratio, women %) yüzde 28 olarak gerçekleşirken; erkeklerde aynı oran (Employment to population ratio, men %) 2016 yılı için 65,1 olarak gerçekleşmiştir. Toplam istihdam içerisinde tarımın payı ise 2016 yılı için yüzde 19,5 olarak ölçülmüştür. (ILOSTAT, 2016)²

Türkiye'de çalışan kadınların %95'i 1966 yılında tarım sektöründe faaliyet gösterirken, 1980 yılında bu oranın %85,6 ve 1997'de %72,5'e düştüğü, 2014'da ise bu oranın % 32,9'a gerilediği görülmektedir. Kadın çalışanların yaklaşık yarısını oluşturan hizmet sektörü (% 49,9) ile üçte birini oluşturan tarım sektörü (%32,9)

² <http://www.ilo.org/ilostat/lang--en/index>

kadınlar açısından istihdam yaratan en önemli iki sektör konumundadır. Kadınların %16,1'i ise sanayi sektöründe çalışmaktadır.³ Çalışan kadınların %60,2'si ücretli ve yevmiyeli, % 29,5'i ücretsiz aile işçisi olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye'de ücretsiz aile işçilerinin %71,8'ini kadınlar oluşturmaktadır. (TÜİK, 2014)

Toplam işgücünün % 16,7'sini 15-24 yaş grubundakilerden oluşturmaktadır. Lise ve dengi eğitim seviyesine sahip erkekler için işgücüne katılım oranı %69,5 kadınlar için %24,2'dir. Yükseköğretim mezunu erkeklerde ise bu oran % 85,5; kadınlarda % 70,7 dir.

Tablo 2. Türkiye'de Cinsiyete Göre Eğitim ve İstihdam Oranları (2015)

Seçilmiş göstergeler	Toplam	Erkek	Kadın
Okur-yazar olmayan nüfus oranı (25+ yaş)	5,4	1,8	9,0
Yüksekokul veya fakülteden mezun nüfus oranı (25+ yaş)	15,5	17,9	13,1
İstihdam oranı (15+ yaş)	46,0	65,0	27,5
İşgücüne katılım oranı (15+ yaş)	51,3	71,6	31,5
İşsizlik oranı (15+ yaş)	10,3	9,2	12,6
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	18,5	16,5	22,2

Kaynak: TÜİK, 07 Mart 2017 tarihli 24643 Sayılı Rapor.

Kadın istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısından az. Eğitim durumuna göre işgücü katılım oranı incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir.¹ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nda araştırmacı Güneş Işık'ın Aralık 2012'de yayınlanan; "Türkiye'de kadının işgücüne katılımı değerlendirmesi çok dikkat çekici rakamları

ıçeriyor."² Buna göre: Kadınların en fazla istihdam edildiği sektör hala tarım sektörü. Karadeniz sahil şeridimizdeki illerde (Kastamonu, Sinop, Giresun, Rize, Trabzon, Ordu) katılım oranları Belçika ve İtalya seviyesine yakınken, Doğu Anadolu ve İstanbul'daki katılım oranları Cezayir ve Suriye ile aynı seviyelerde kalmıştır.

TÜİK tarafından hazırlanan Hanehalkı İşgücü istatistikleri'ne göre Türkiye'de 15

³ Temel İşgücü göstergeleri, 2014; www.tuik.gov.tr

¹ www.tuik.gov.tr

² www.gazetevatan.com

yaş üstü kadınların % 61'i ilkokul veya altı seviyede eğitilmiş. Nitelikli işgücü diyebileceğimiz lise, teknik lise ve yüksekokul mezunu kadın oranı ise % 22,8. TÜİK'in Raporunda, kadınların işgücüne katılma oranı 1990'da % 34,1, 2002 yılında % 26,9, 2004 yılında % 25,4, 2009 yılı için % 26 olarak gerçekleşirken 2015 yılı TÜİK verilerine göre bu oran %27,5 olarak kaydedilmiştir. Yine Rapora göre: "Kentteki kadınlara oranla (% 22,3) kırsal alanda daha çok kadın işgücüne katılıyor (% 34,6) gibi görünse de kırdaki her 100 kadından 84'ü *tarım kesiminde* ve bunların % 77'si herhangi bir ücret almaksızın, ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor." (TÜİK, 2013)³

Önemli bir nokta, kayıtdışı olarak ücretsiz aile işçisi konumunda tarımsal faaliyetlerle uğraşanların % 21,9'unu erkekler, % 78,1'ini kadınlar oluşturuyor. Böylece, gelirlerinin dolayısıyla yaşam standartlarının düşüşü kadınların giderek eğitim ve bilinçlenme oranını düşürüyor ve bu da onların tarımda çalışan erkeklere göre daha verimsiz şekilde ve kötü çalışma koşullarında hayatlarını devam ettirmelerini doğuruyor.

Yukarıda verilen bütün istatistikî değerlerden de anlaşılacağı üzere kadınlar genel itibarıyla çalışma hayatına katılım açısından erkeklerin çok gerisindedir, özellikle kayıtlı ve güvenceli olarak istihdam edilme bakımından tarım sektöründe çalışan kadınlar neredeyse

yoktur çünkü tarlada, serada, çiftlikte çalışan kadınlar çoğunlukla görmezden gelinmiş ve bugüne kadar herhangi bir sendikal veya hukuki dayanağı olmamıştır.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)'in hazırladığı bölgeye ve ekonomik faaliyete göre istihdamın sektörel dağılımı çalışmasında görülmektedir ki; Marmara Bölgesinin hem doğu hem de batı kısmında tarım alanında çalışan kadın ortalaması Türkiye ortalamasının altında kalırken, sanayi sektöründe çalışan kadın oranı da ülke ortalamasının üzerindedir.⁴ Kadınların alternatif olduğu zaman ve eğitim seviyeleri arttığında tarım sektörü dışında ve daha kalifiye işlerde çalıştıkları görülmektedir.

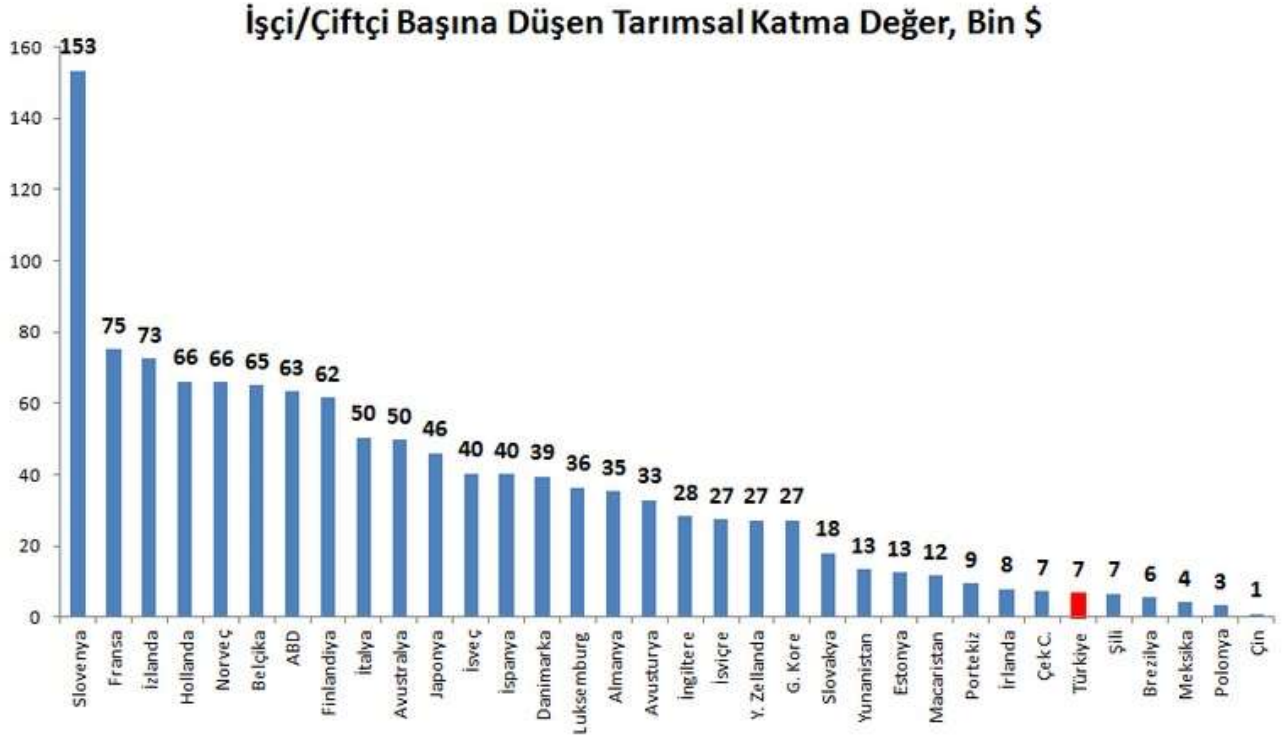
Ancak, bu çalışmanın amacında da olduğu üzere kadın çiftçi eğitimi verildiğinde ve tarımsal faaliyetlerinde yer alan kadınlara makinalı ve bilimsel tarım esaslarına uygun üretim imkanı sağlandığında nasıl bir sektörel dağılım olacağı ve tarım üretiminde kadın çiftçi başına düşen ürün miktarındaki artış ve ürün kompozisyonundaki farklılaşma olasılığı incelenecektir. Genel olarak, Türk tarımında özellikle kadın çiftçiler aleyhine olan mevcut olumsuz şartlar ve daha da önemlisi tarımsal faaliyetlerde bulunan çiftçilere yönelik eğitim eksikliği gerçekleştirilen bu faaliyetler neticesinde elde edilen çıktı miktarını da olumsuz etkilemektedir.

³ www.tuik.gov.tr , TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri Veri Seti, 2013.

⁴ TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu), www.tisk.org.tr

Grafik 1.

Veriler: WDI, Dünya Bankası, 2013. (2005 Sabit \$ Fiyatlarına Göre) Grafik & Hesaplama: Çağdaş Şirin, @sirincagdas

Kaynak: Business HT, 11. 05.2015, www.business.com.tr

Çiftçi başına düşen tarımsal katma değere bakıldığında Türkiye dünya sıralamasında kendine oldukça geri sıralarda yer bulabiliyor. Aşağıdaki grafikte de görüleceği gibi tarım sektöründe oluşturulan katma değer esas alınarak ve Dünya Bankası verilerine dayanarak yapılan sırlamada Türk tarımı oldukça zayıf durumdadır. Sonuç olarak, eski usul ve verimsiz şekilde sürdürülen tarımsal faaliyetlerden elde edilen çıktı bakımından erkek çiftçilere oranla hep geri de kalmakta ve onlara oranla ne kadar fazla zaman harcarsa ve emek verse de yaptığı tarımsal faaliyetlerden elde ettiği ürün ve kazanç bakımından karşı cinsle

kıyasla alt sıralarda yer almak zorunda kalıyorlar.

3. Türk Tarım Sektörünün AB Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye’de neredeyse bütün tarla ürünlerinde ve hayvancılıkta verimlilik AB’ye oranla çok düşüktür. Türkiye’de tarım sektörünün durumu 2000 - 2001 ekonomik krizi ve IMF ile yapılan Stand-By anlaşması uyarınca alınan tedbirler sonucunda ciddi bir gelir azalması ve daralmaya maruz kalmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki, tarımda IMF ile yapılan anlaşmadan önce de ciddi yanlışlar

mevcuttu, mesela yanlış üretim politikaları ve toprağın yanlış kullanılması ve bunların yol açtığı erozyon, yanlış girdi, ilaç, tohum, gübre kullanımı ve bunların yol açtığı israf ve verimlilik düşüşü gibi. Ancak tarlalarda, bahçe ve seralarda çalışan vasıfsız kadın çiftçilerin potansiyellerine göre yapmış oldukları düşük katma değer oranları tarım sektöründeki verimsizlik ve düşük ürün rekoltelerinin diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı, Türkiye’de tarım sektöründe verimlilik **AB**’nin tarım sektörüne oranla çok düşüktür. Fakat aynı zamanda, ilginçtir ki, Türkiye’de IMF anlaşması uyarınca tarımda girdi sübvansiyonları geniş ölçüde azaltılırken, ABD son yıllarda tarım sübvansiyonlarını eskiye oranla daha da arttırmıştır. AB ise Ortak Tarım Politikası (OTP) uyarınca tarım sübvansiyonlarının yine yüksek düzeyde kalması ve azaltılmaması konusunda görüş birliğine varmıştır. Bunların etkisiyle Dünya Ticaret Örgütü gelişmiş ülkelerin tarımda “korumacılığı” azaltmaları, böylece gelişen ülkelere doğru tarım ihracatının artmasına yol açmaları yolundaki gayretleri; üstelik bu yönde gelişmiş ülkelerin daha önceden verdikleri sözlere rağmen, olumlu bir sonuç vermemiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kaynaklarından da izleneceği gibi, 2000 yılında karşılaşılan ekonomik kriz sonrasında bugüne kadar tarımda şu gelişmeler kaydedilmiştir:

- Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) 2000’de önemli bir azalma gösterdikten

sonra devamlı olarak büyümüş, buna karşın tarım üretimi aynı hız ve oranda artmamıştır. Sonuçta tarımın GSMH içindeki payı azalmış ve 2015’te %8.5’a kadar gerilemiştir.

- Tarımda istihdamda da son yıllarda mutlak olarak bir azalma görülmüştür.
- Tarımda istihdamın azalmasına paralel olarak kırsal nüfusun mutlak düzeyi da 2000’den bu yana hemen hemen aynı kalmış, kentsel nüfus ise devamlı artış göstermiştir. Sonuçta kırsal kesimin nüfus içindeki payı da düşmektedir.
- Tarımda gerek kamunun gerek özel sektörün sabit sermaye yatırımlarının payı çok düşüktür. 2003’te kamu yatırımlarında tarımın payı %7,7, özel yatırımlarda %2,7, toplam sabit yatırımlarda ise %4,4 idi. Tarımda özel yabancı sermaye akımı ise ihmal edilecek kadar küçük bir rakamdır.
- Bu gelişmelere paralel olarak ekilen arazi hacmi de azalmıştır. Bağ, bahçe, sebze ve zeytinlik çok az bir artış göstermiş, ormanlar hemen hemen aynı düzeyde kalmış; azalma özellikle ekilen tarla arazisinde baş göstermiştir. Ekilen arazi 2000 yılında 27 milyon 856 bin hektar iken, 2010 yılı itibariyle 24 milyon 294 bin hektar tarım alanı resmi olarak kaydedilmiştir. 2016’da bu rakam 23 milyon 763 bin hektar olmuştur. Yine önemli bir husus, yaklaşık yirmi yıllık bir süre içerisinde

3.5 milyon hektar tarım arazisi kaybedilmiştir.¹

Tarımda çalışan kadınlarla ilgili istatistikler ise şöyledir:

- Tarımda çalışan kadınların mutlak seviyesi %50'nin üzerinde, yani erkeklerden biraz daha fazladır. Bu nedenle tarımdaki gelişmeler ve aynı zamanda olumsuz gelişmeler Türk çiftçi kadınlarını yakından ilgilendirmektedir.
- Tarımda çalışan kadınların sayısı erkeklerden fazla olmamakla beraber, tarımda “*ücretsiz aile efradı*” olarak çalışanlar ve bunun içinde kadınlar çok büyük bir bölümü oluşturmaktadır.
- Kısaca, tarımda çalışan kadın sayısı çok yüksek olmakla beraber, bunların çoğunluğu ücretsiz çalıştırılan aile bireyleri yani erkeğin yanında çalışan kadın ve çocuklardır. Başka bir ifade ile, *kadın ailenin tarım işlerinde erkeğin yanında çalışmaktadır*. Ayrıca *tarımda kendi işinde çalışan kadın sayısı yok denecek kadar azdır*.

Türk tarım sektöründe çalışan kadınlarla ilgili iki önemli tespit de şunlardır:

- Tarımda çalışan ve kırsal kesimdeki kadınlar arasında okur-yazar olmayanların sayısı çoktur, okur-yazar olanların dahi eğitim dereceleri düşüktür. Bu nedenle kırsal kesimde özellikle kız çocuklarının okula

gönderilmesi ve eğitimi büyük önem taşımaktadır.

- 1990'lardan itibaren kırsal nüfus ve tarımda çalışan nüfus oranı hızla azalırken, bu azalma kadın nüfusta biraz daha da fazla olmuştur. Ama bu bulgu, uzun dönemde tarım sektörünün payı sağlıklı bir şekilde ve verimi yükselttilerek düşürüldüğü zaman tarımda çalışan kadın nüfusun ne olabileceği hakkında istatistiksel bakımdan anlamlı ve yeterli bir ipucu vermemektedir ve bunu önceden tahmin etmek de oldukça zordur.

Tarımın bugünkü durumuyla ilgili, yukarıdaki veri ve bilgilerden de anlaşılabilirliği gibi, Türk tarımının AB'nin OTP'ne ve AB Ekonomisine uyumunu sağlamak, verimi yükseltmek ve tarım sektörünü küçültmek amacıyla doğrudan gelir desteği (DGD)'ni daha işler hale getirmenin yanında, tarım sektöründe çok büyük yapısal ve malî sorun yumağı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Örneğin girdi bazındaki sübvansiyonların ve aynı zamanda dolaylı vergilerin AB uygulamalarına paralel şekilde düzeltilmesi, tüm tarımsal ürünlerde kalitenin yükseltilmesi ve AB standartlarına uyulması en başta gelen uyum sorunları arasındadır. Bu bağlamda, tarımda AB'ye uyum konusunda AB malî yardımını sağlayacak projeler önemlidir. Fakat daha da önemli olan, tarımda AB sübvansiyonu

¹ www.ziraatcilerderneği.org.tr

sağlamak değil, yeniden yapılanmayı başarmaktır.

Ayrıca, tarımda verimliliği arttıracak ve israfı önleyecek reformların yapılması, rekabet gücünün sağlanması, ürün üretiminde rekabet gücü yüksek ama aynı zamanda AB piyasalarında talep potansiyeli olan ürünlerin üretiminin arttırılması da büyük önem taşımaktadır. Daha da önemlisi tarımda çıktı miktarını ve çiftçi başına düşen katma değer oranını arttırabilmek için çiftçilere AB standartlarında eğitim verilmesi de önemli bir gerekliliktir. AB tarım politikaları ve bölgesel kalkınma hedefleri doğrultusunda kırsal kesim nüfusunun eğitime, özellikle kırsal kesimde erkek çiftçilerin yanında kadın çiftçilerin de eğitilmesi ve erkeklerle eşit şartlarda üretim faaliyetlerine katılabilmeleri konusunda ciddi bir program uygulanması gerekmektedir.

3.1. AB'ye Uyum Sürecinde TÜRK Kadın Çiftçilerin Durumu ve Belirsizlikleri

Siyasi konjonktür ve uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler sonucunda AB ile yola devam kararı alınırsa bunun sonucunda Türk tarımını kapsayacak uyum süreci sonucunda "Türkiye'de kadın çiftçilerin durumu ne olacaktır" sorusunu kesin bir şekilde cevaplandırmak zordur. Güncel ekonomik şartlar ve Türk tarım sektöründeki yapısal sorunlar tarımsal faaliyetlerin ekonomi üzerindeki potansiyel etkisini sınırlandırmakta ve tarım sektörünün olumlu yönde dönüşümünü

engellemektedir. Nedeni ise önceden kestirilemeyen türlü belirsizliklerin mevcut olmasının yanısıra, sektörde çalışanların eğitim açığının giderilememesi de söylenebilir. Nitekim, mevcut belirsizliklerin başlıcaları aşağıdaki gibidir:

- 1- Türkiye'de uygulanan politikalar ve mevcut şartlar ele alındığında, hem AB piyasalarını, hem de tarım arazilerinin yapısını ve çiftçilerin içerisinde bulunduğu kısıtlı imkanların verimli kullanımını hesaba katan bir üretim politikası ne ölçüde başarılabilir,
- 2- Tohum ve çeşitli girdilerin kullanımında israf ne ölçüde önlenecek ve bilimsel teknikler geliştirilerek verim ne ölçüde arttırılabilir,
- 3- AB'ye ve OTP'ye uyum ile ilgili yasalar ne etkinlikle çıkarılacak, çıkarılırsa ne etkinlikle uygulanabilir,
- 4- Çiftçi eğitimleri sayesinde kadın ile erkek çiftçiler arasındaki farklar ne ölçüde giderilebilir ve tarımsal faaliyetlerde eşitlik sağlanabilir,
- 5- Ürün kalitesi ve standartizasyon ne ölçüde başarılabilir,
- 6- Verimli altyapı yatırımları ve çiftçi eğitimleri ne ölçüde ve kapsayıcılıkta başarılabilir.

Öncelikle, AB politikaları ve standartları ile tarım alanında uyum sağlanması konusunda Türkiye'de yetkili kişiler ve ilgili makamlar nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ve ne tür stratejiler geliştirilmesi gerektiği hususunda

ortak bir çalışma takvimi geliştirmelidirler. Konunun muatapları yani bakanlık yetkilileri, yerel yönetimler, kalkınma ajansları, çiftçiler, ve toprak sahipleri ortak hedef doğrultusunda birleşebilmeliler. Diğer taraftan, AB'nin tarım sektörüne yönelik korumacı tavrı ne ölçüde devam edecektir. Korumacı politikalar yerine uluslararası rekabete açık ve etkin işletilen tarım arazilerinin hakim olduğu bir tarım sektörü nasıl oluşturulabilir bu konuda enerji harcanmalıdır.

Öte yandan, Dünya Ticaret Örgütü'nün ABD ve AB başta olmak üzere, gelişmiş ülkelerin tarımda uyguladıkları korumacılığı azaltmaları yolundaki çabaları ne kadar etkili olabilecektir, bu da sektörün genelini ilgilendiren önemli bir husustur. Kadınların tarımda etkin olabilmesi ve emeğinin karşılığını gerçek anlamda alabilmesi de ancak kamu otoritesi ve devlet organlarının kadın çiftçileri sistemli bir şekilde gerek eğitim faaliyetleri gerekse de alet ve teçhizat sağlayarak desteklemeye devam etmesi ile mümkün olacaktır.

Hollanda, ABD ve Fransa ile birlikte dünyanın en büyük ilk 3 tarım ihracatçısı konumunda. Bunun adına ister eğitim, ister özveri, isterseniz de planlı bir tarım politikası deyin. Sonuç itibarıyla bu başarı şans eseri yakalanmamış. İşin içinde teknoloji de var, kooperatifleşme de var, Ar-Ge de var, pazarlama stratejileri de var. Ve tabii ki uzun vadeli, sürdürülebilir tarım politikaları.² Konya büyüklüğündeki Hollanda'nın 2014 yılı tarımsal ihracatı 90

milyar dolar. Hollanda'nın tarımdaki başarısının ardında verimli üretim modeli, Ar-Ge, kooperatifleşme, pazarlama, piyasa denetimi gibi faktörler yatıyor. (Business HT, 2015) Hollanda'nın tarım alanında ilerlemesinin en önemli nedenlerinden birisi uzmanlaşma. Seralar ve üreticiler çoğunlukla tek bir ürün üzerine uzmanlaşıyor olmasıdır. Bu duruma eleştirel yönden bakanlar çıkabilir. Ancak uzmanlaşma, Hollandalı şirketlere kendi ürünlerinde deneyim kazanma, eğitim ve eğitilmiş iş gücü, lojistik ve teknolojik yatırım anlamında avantaj sağlıyor. Ancak tek bir ürün üretmenin riski de büyük. Farklı ürünler yetiştirerek riskleri dağıtan üreticiler de var.

Avrupa Birliği'nin büyük ve zorlu pazarında küçük aile çiftliklerinin şansları her geçen gün biraz daha azalmaktadır.³ Dolayısıyla, kadın çiftçilerin belki de sektörde hayatta kalabilmeleri için yakın gelecekte birleşmesi ve birlikte daha büyük bir güç faktörü oluşturması bir zorunluluk olacaktır.

3.2. Tarımda AB'ye Uyum Sürecinde Kadın Çiftçi Eğitimi

Eğitim kadın istihdamı açısından önemli bir faktör olup; kadınların eğitim düzeyi arttıkça istihdam oranının da arttığı, sosyal güvence açısından da daha bilinçli ve talepkar oldukları gözlenmektedir. Buna bağlı olarak, kadın ve erkek istihdam oranında gözlenen farklılık eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır.

Çalışma ve sosyal güvenlik Bakanlığı'nın

² www.businessht.comtr

³ www.businessht.com.tr

GTHB'nın 2013-2017 Stratejik Planında "İstihdamın Arttırılması" şeklindeki gelişme eksenine, kırsal alanda yaşam standartlarını yükseltmek ve kırsal kalkınmayı sağlamak, tarım ürünlerinin yerinde değerlendirilmesi ve katma değerinin arttırılması hedeflenmektedir.⁴

İkinci olarak, eğer tarımda verimliliği arttıracak politikalar etkin bir şekilde uygulanırsa, sonuçta tarımda hane başına düşen gelir de hızla yükselebilecek, tarım-dışı sektörler ve dolayısıyla Türk ekonomisinin bütünü daha hızlı ve sağlıklı bir şekilde büyüyecek, işsizlik sorunu daha kolay çözülecek, dış ticaret dengesi ise düzelecektir. Tarım gelirinin yükselmesi, aynı zamanda, tarım-dışı sektörleri uyaracağı için sonuçta *uzun dönemde tarımın GSMH içindeki payı da sağlıklı bir şekilde küçülecek* ve bu konuda AB normlarına ulaşılabilir, AB standartları yakalanabilecektir.

Ancak, tarımda genel itibariyle toplam istihdamın azalması sonucunda *kadın çalışan sayısının azalmayacağını, hatta belki biraz daha yükseleceğini* tahmin etmek yerinde olacaktır. Çünkü, genelde tarım-dışı sektörlerde istihdam imkanları genç ve orta yaştaki okuma-yazma bilen erkekler için daha genişken, aynı şeyi kadın çiftçiler için söylemek mümkün değildir. Tarımda çalışan kadınların diğer sektörlerde, özellikle hizmet sektörüne geçme ihtimali vardır, fakat kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, kadın çiftçilerin genelde basit tarım işi dışında pek bir vasfının olmaması onların

başka sektörlerde geçişini zorlaştırmaktadır. Yine, okuma-yazma bilen kadınların diğer sektörlerde geçme şansı bilmeyenlere oranla daha fazla olacaktır. Tabii bu durum da ilden ile, bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir.

Türk Kadın çiftçi eğitimine örnek teşkil edecek bir proje olarak, 2012 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında imzalanan "Kadın Çiftçi Eğitimi" işbirliği protokolüdür. Kırsal alanda yaşayan ve çiftçilikle uğraşan kadınları "tarımsal konularda", "sosyal güvenlik konularında", "kişisel hak ve özgürlükler konusunda eğitmek ve bilimsel tarım uygulamaları hakkında farkındalık oluşturmak ve kurumlararası işbirliğini geliştirmek amaçlanmıştır. 2013 yılında uygulamaya konulan bu projede öncelikli olarak pilot iller seçildi; Diyarbakır, Kayseri, Gaziantep, İzmir, Sakarya) ve bu illerde uygulanırken 771 kadın çiftçiye ulaşılmıştır. 2014 yılında ülke geneline, yani 81 ilde yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Kırsalda kadın çiftçi eğitimi erkeklere göre daha zordur, çünkü kadınların evi dışında toplanıp bir araya geldiği ve aktivitelere katıldığı yerler mevcut değildir. Bu sebeple kadın çiftçi eğitimlerinin projelendirilerek belirli mekanlarda uygun zamanlama ile yapılması uygun olacaktır. Benzer şekilde bir çok kadın çiftçi eğitimi ve destekleme projeleri hayata geçirilmeli. Bu hususta tarım kesiminde ve kırsalda çalışan pek çok kadın çiftçiye modern tarım teknikleri

⁴ www.csgb.gov.tr

kazandırılarak ve makinalı tarım imkanlarından yararlanabilmeleri için gereken asgari eğitim sağlanarak onların da erkek çiftçiler gibi emeklerinin karşılığında hak ettikleri çıktıyı almaları ve katma değeri yüksek ürün üretebilmeleri temin edilmiş olur.

4. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Türk tarımı en çok kadın istihdam eden, istihdam edilen kadın sayısının erkekten fazla olduğu bir sektör olması nedeniyle tarım sektörünün genel gelişme yönü, Türk kadın çiftçilerini de çok yakından ilgilendirmektedir.

2000'lerin başında ekonomik krizi izleyerek yapıldığı gibi, tarımda verimlilik ihmal edilirse, dünya genelinde tarım ürünlerinde rekabet etmek zorlaşacak ve tarım ürünlerinin fiyatları artarken ithal edilen tarım ürünlerinin miktarı ve türü artacaktır. Bu da beraberinde Türk çiftçisini dünya ile rekabet etmekten uzaklaştırarak kendi içine kapanmasını getirecek, dolayısıyla giderek daha küçük miktarlarda ve kendisi için üretim yapmasına sebep olacaktır.

AB ve OECD ülkelerine göre Türk tarımında verimliliğin daha düşük olması, öncelikli olarak dezavantajlı olan kadın çiftçilerin, tarım işçilerinin eğitilmesini ve modern üretim tekniklerine adaptasyonunu zorunlu hale getirmiştir. Türk tarım sektöründe verimliliğinin arttırılması açısından kadınların da eşit ölçüde zirai eğitimlerden ve bilimsel tarım

tekniklerinden faydalandırılması hayatidir. Bunun için öncelikle AB fonlarından ve dezavantajlı kesimlerin desteklenmesi amacıyla sağlanan finansal desteklerden yararlanılarak uygun eğitim projelerinin geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Nitekim tarımsal faaliyetlerde bulunan çok sayıda kadın çiftçinin vasıfsızca çalışması ve tarlasından düşük ürün elde etmesi gerçekte Türk tarımındaki “gizli işsizlik” sorununu da ortaya koymaktadır. Kadın çiftçilerin giderek kötüleşen çalışma koşulları dünya çapında artan rekabet koşulları karşısında tarım faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerini de azaltacaktır.

Tarım sektörünün geneli ve özellikle kadın çiftçilerle ilgili olarak yukarıda yapılan değerlendirmeler neticesinde gerek kalkınma ajansları, gerekse bakanlıkların ve ziraat odalarının destekledikleri projelerden yararlandırılarak kadınların sektördeki yeri geliştirilmeli ve ekonomiye katkısı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Berber, M. & B., Eser, ‘‘Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz’’, ‘‘İş,Güç’’ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10 Sayı:2 , Nisan 2008.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulusal İstihdam Stratejileri: Tarım Sektörü, 2015. s.159, www.csgeb.gov.tr

Çakmak, H. E. & Kasnaoğlu, H., Küreselleşen Dünyada Tarım - Gıda İlişkileri, Dış Ticareti ve Politikaları, TİM Yayınları 2016, Ankara.

Ecevit, Y., 'İşgücüne Katılım ve İstihdam', *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar*, 2008. Öncelikler ve Çözüm Önerileri Raporu İçinde, <http://www.tusiad.org.tr/FileArchive/KADINR-APOR.pdf>

ILO, www.ilo.org.tr

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 'Kırsal alan kadınının istihdama katılımı', Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını, 2000.

TİM-Türkiye İhracatçılar Meclisi, Tarım Raporu 2016, Ankara.

TİM, İhracat Rakamları 2017, www.tim.org.tr

TİSK, İşgücü Piyasası Bülteni, 'Ekim 2015 TÜİK Hanehalkı İşgücü Verilerinin Değerlendirilmesi', Sayı 35, Ocak 2016.

TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2013, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2015, Sayı: 24643, 07 Mart 2017, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2016, Sayı: 21519, 07 Mart 2016, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Sayı: 24633, 15 Kasım 2017, Ankara, www.tuik.gov.tr

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2016, Sayı: 24635, 23 Mart 2017, www.tuik.gov.tr

TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri - Gender Statistics 2013, Ankara; www.turkstat.gov.tr